

Esimene marssal

Nagu te tõenäoliselt juba aimasite, jäi ka 1.tankidiviisi planeeritud retk Botnia lahe äärde ära. Segasid sakslased. 29. juunil 1941.a läks okupeeritud Norra territooriumilt Murmanski suunas pealetungile kindral Eduard Dietli juhitud Wehrmachti alpiküttide korpus.

See oli Wehrmachti eliitüksus, mis oli spetsiaalselt ette valmistatud ja varustatud tegutsemiseks Kaug-Põhjas. Just Dietli alpikütid mängisid otsustavat rolli lahingutes inglastega 1940. aasta kevadel Norrasse sissetungimisel. Vaatamata oma vähearvulisusele (kaks diviisi, 28 tuhat meest isikkoosseisu) pidi Dietli korpus lahendama strateegilise tähtsusega ülesande: Murmanski ja Kirovi raudtee polaarjoonetaguse lõigu vallutamiseks jätta Nõukogude Liit ilma juurdepääsust mittekülmuvatele sadamatele.

Kaks päeva hiljem, 1. juulil 1941.a., läks pealetungile Kandalakša suunas 36.armeekorpus, mille koosseisus oli 169.jalaväediviis ja SS diviis „Nord“. Selle Wehrmachti väeüksuse ülesanne oli raudteele väljajõudmine, et lõigata ülejäänud riigist ära Murmanskist kaitsvad 14.armee ja Põhjaleevastiku väeosad.

Sõjaplaan on seotud teedega – ning eriti veel siis, kui jutt käib lahingutegevusest polaarundras. Just sellepärast oligi 36.armeekorpus hargnemisrajoon Rovaniemi-Salla maantee liinil (samas kohas, kus pidi pealtungi alustama nõukogude 1.tankidiviisi). Selle vea pärast, sellise vaenlase alahindamise ja halva luure pärast pidid sakslased kohe kallist hinda maksma. Isegi sellistes äärmiselt ebasoodsates oludes ja „tanki-vastasel“ maastikul tõestas 1.tankidiviis oma parima diviisi reputatsiooni.

Kaasaegne Soome ajaloolane (kes muidu suhtub üsna kaasatundvalt endisesse Soome liitlasesse) kirjeldab neid sündmusi nii:

„...lõunatiival tegutsev SS diviis „Nord“ osutus täiesti võimetuks peale tungima, seoses täiesti ebapiisava lahinguväljaõppe ja SS ohvitseridest juhtkonna ilmse nõrkusega. Pärast esimesi lahinguid sunniti diviis isegi põgenema, ta tõmbus tagasi ja ei suutnud abistada 169.-t jalaväediviisi...“

Paistab, et kindral Baranovi tankistid tegid neile kõvasti särü, kui SS-lased unustasid korrapealt nii oma lahinguväljaõppe kui ka saksa traditsioonilise harjumuse ülemusi kuulata...

Edu arendada ei õnnestunud. Kalender näitas juba 1941.a. juulit ning Kindralstaabi ülem Žukov nõudis viivitamatult 1.tankidiviisi raudtee-ešelonidesse laadimist ja saatmist sinna, kust ta oma teekonda alustas – lõuna poole Leningradist. (Märgime veel, et see käsk, mis saabus 14.armee staapi juba 4. juulil – ajal, mil lahingud Murmanski pärast alles algasid – tõestab veelkord meie oletust, et sõjajärgne Baranovi diviisi **polaarjoone taha saatmine ei olnud kuidagi seotud saksa kallaletungi tagasilöömise plaanidega**).

Ja ka sellel juhtumil muutusid nõukogude kindralite omavahelised suhted kohe „määrustikuvastaseks“. 14.armee juhataja kindralleitnant V.A.Frolov ei kiirustanud hoopiski Kindralstaabi korralduse täitmisega ning 1.tankidiviis jätkas sõdimist polaarjoone taga kuni juuli keskkohani.

Ärme kiirustame hinnangutega. Igal kindralil oli oma tõde. Žukov, kes vastutas kogu riigi kaitse eest, sai suurepäraselt aru, milliseid katastroofilisi tagajärgi – sõjalisi, majanduslikke, poliitilisi – toob kaasa Leningradi vallutamine sakslaste poolt. Sellepärast kiirustaski Kindralstaap looma mis tahes vahenditega mingitki rinnet Pihkvast ja Narvast idas.

Aga kindral Frolovil oli oma tõde. Ta ei kahelnud sugugi, et teist sellist juhust enam ei tule ning täisväärtuslikku tankidiviisi edaspidi Peakorterit poolt tema käsutusse Koola poolsaarel enam ei anta. Seepärast kiirustaski ta maksimaalselt ära kasutama soodsat asjaolude kokkusattumust.

Tänase päeva teadmistega on seda dramaatilist vaidlust veelgi raskem lahendada. 1941.aasta juulis ei saanud Žukov muidugi ette näha, et „anglo-ameerika imperialistid“ saadavad Stalinile abina 17 miljonit tonni sõjamaterjale. Tegelikult kaeti kolme sõja-aasta jooksul Punaarmee ja kaitsetööstuse vajadused selliste tähtsate artiklite nagu lennukibensiin, lõhkeained, alumiinium, veo- ja sõidua autod, autokummid, vagunid, vedurid, relsid, sidevahendid ja antibiootikumid alal peamiselt abitarvetega kommunismi õelatel vaenlastelt. Seoses sellise uskumatu sündmusepöördega muutus Murmanski ja tema juurde viiva raudtee kaitsmine sama tähtsaks strateegiliseks ülesandeks nagu oli Moskva ja Leningradi linnade ning Bakuu ja Groznõi naftaleiukohtade kaitsmine.

Ning pole liigne ka meenutada, et 1941.a. suvel osutus kindral Frolovi juhitud 14.armee kogu Mustast merest Barentsi mereni ulatuval rindel **ainukeseks armeeks, mis täitis talle antud ülesande**.

Vaenlase pealetung peatati piiritsoonis, sakslastel ei lastud Murmanskini ja Kirovi raudteeni läbi murda ning seejuures kandis Dietli eliitkorpus tohutu suuri (üle 50 %) kaotusi isikkoosseisus. 1941.a. oktoobri keskel viidi 2. ja 3. alpdiviisi jäänused Koola poolsaarelt ära tagalasse ümberformeerimisele.

Kahjuks ei meenuta seda tänapäeval enam keegi ning V.A.Frolov ei saanud isegi Nõukogude Liidu Kangelaseks – see oli kindralpolkovniku auastmes oleva Suure Isamaasõja väejuhi jaoks täiesti unikaalne situatsioon.

Kuid pöördume nüüd suure strateegia kõrgustelt tagasi 1941.a juuli traagiliste sündmuste juurde.

Segadus juhtimises lõppes sellega, et üheski variandis ei õnnestunud kasutada 1.TD-i kui suurt löögiüksust. „Alati pealetungiva“ Punarmee juhatus ei riskinud organiseerida vastupealetungi ning 1.tankidiviisi nagu ka kogu 23.armee 10.mehkorpust „lammutati osadeks“.

Motoriseeritud jalaväepolk ning ka üks 1.tankipolgu tankipataljon jäeti sõdima 14.armee koosseisu Kandalakša suunal. Peale selle eraldati 14.armee 42.laskurdiviisi komandöri käsutusse poolsada tanki, mis moodustasid eraldi tankipataljoni ja sõdisid edukalt sakslastega kuni 1943. aastani.

Samal ajal nõudis Peakorter uuesti (Direktiiv Nr.00329 14.-st juulist 1941.a), et: „*tankidiviis tuleb Kandalakša rajoonist viivitamatult ümberpaigutada Leningradi alla*“. Ning lõpuks **17. juulil**, täpselt kuu aega pärast seda, kui diviis tõsteti „rahulikul“ juunihommikul häirekorras jalule, hakkasid 1.tankidiviisi ešelonid liikuma tagasi lõunasse – Leningradi poole.

Kuid ka sellel korral ei õnnestunud neil jõuda Saksamaaga peetud sõja rindele.

10. juulil 1941.a moodustas Peakorter (s.o sm. Stalin) Loodesuuna ülemjuhatus, mida hakkas juhatama Nõukogude Liidu marssal, Poliitbüroo liige, Rahvasaadikute Nõukogu esimehe asetäitja, üks viiest Riikliku Kaitsekomitee (tolle perioodi kõrgeim riigivõimuorgan) liikmest Klim Vorosilov.

Seltsimees Vorosilov võitles kogu elu mõisnike ja kapitalistidega. Kuid tema vaenus kapitalimaailma suhtes polnud (nagu ameeriklased ütlevad) „midagi isiklikku“. See oli vihkamine käsukorras. Käsul korral võis see ka igal hetkel muutuda tugevaks lahingusõpruseks. 1939. aasta augustis pidas Vorosilov läbirääkimisi inglise lordi admiral sir Reginald Draxi ja prantsuse kindral Doumenciga Hitleri-vastase sõjalise liidu loomise üle. Sama aasta septembris arutas Kaitse rahvakomissar Vorosilov koos hitlerliku kindrali Köstringiga Punaarmee ja Wehrmachti koostööd Poola purustamisel ja okupeerimisel.

Teise Maailmasõja lõpuks muutus Vorosilov üldse mingiks kõrgeauastmeliseks „sõjaliseks diplomaadiks“. Stalin vedas ta endaga kaasa Teherani Roosevelti ja Churchilliga kohtumisele, tegi talle ülesandeks pidada läbirääkimisi Ungari ja Rumeeniaga sõlmitavate rahulepingute üle, võtta Moskvas vastu prantsuse sõjavädelegatsioon kindral de Gaullega eesotsas jne.

Aga „Mannerheimi valgesoomlastest bandesid“ vihkas seltsimees Vorosilov tõeliselt, võltsimatult. Kõlavad ja valusad kõrvakiilud, mida Soome armee andis 1939/40 aasta talvel „esimesele punasele ohvitserile“, tulistasid endistviisi Vorosilovi põskedel. Peale selle ei piirdunud asi hoopiski piltlike „kõrvakiiludega“. Pärast seda, kui Punaarmee kandis sõjas „soome mutukaga“ suuremaid kaotusi kui Wehrmacht poole Euroopa vallutamisel, ajas sm. Stalin 8. mail 1940. aastal Vorosilovi Kaitse rahvakomissari ametikohalt minema. Ja mitte lihtsalt ei ajanud minema, vaid laskis tal ka alla kirjutada täiesti salajasele dokumendile „Akt Kaitse rahvakomissariaadi vastuvõtmise kohta sm. Timošenko poolt sm. Vorosilovilt“.

Selles üllatavas dokumendis oli loetletud paarkümmend kaitseametkonna töösuunda, milledest igaihe kohta konstateeriti „täielikku hooletusselaskmist“ ja tegeliku töö asendamist „paberliku aruandlusega“. Tõsi, Vorosilovile jäeti alles auaste ja liikmeksolek, kuid paber selle kohta, et ta nõrgendas riigikaitset hullemini mistahes Kremliisse pääsenud vaenulikust agendist, oli Stalinil alati käepärast võtta. Ning Klim Vorosilov teadis seda ja pidas alati meeles.

Soov „anda õpetust jultunuks läinud soome sõjarditele“ ja taastada sellega enda kui kogenud väejuhi reputatsioon, tõi marssal Vorosilovi 1941. aasta juulikuu 20-ndatel kuupäevadel Karjalasse. Et õigesti hinnata selle visiidi tähtsust, tuletame meelde, mis juhtus samal ajal Leningradi edelapoolsetel juurdepääsudel.

1941.a juuli lõpuks oli armeegrupp „Nord“ forsseerinud Daugava kogu ulatuses Daugavpilsist Riiani. Jõudes välja operatiivavarustele, vallutasid sakslased 6. juulil pärast kahepäevast ränka lahingut 1.MK 3.tankidiviisiga Ostrovi linna. 9. juulil tungisid sakslased peaaegu ilma lahinguta, põgenevate nõukogude vägede õlul, Pihkva linna. 10. juulil saadab G.Žukov Peakorteri nimel Looderinde juhatus (juba 4. juulil kõrvaldati eelmine juhataja oma ametikohalt ja tema asemele määrati kindralmajor P.P.Sobennikov) järgmise direktiivi:

„...komandöre, kes ei täitnud Teie käske ja loovutasid reeturlikult oma positsioonid, pole senini karistatud... komandöride tegevusetuse tõttu veerevad Looderinde väed kogu aeg tagasi... Rinde juhatajal, sõjanõukogu liikmel, prokuröril ja 3.osakonna ülemal tuleb viivitamatult sõita eeslinil olevatesse vägedesse ja koha peal klaarida arved argpiükside ja reeturitega, organiseerida kohapeal sakslaste vastu võitlemist, rünnata ning hävitada neid...“

Kahjuks ei õnnestunud hävitada kõiki argpükse ja reetureid – 1941. aasta juuli keskel käisid lahingud juba saja kilomeetri kaugusel Leningradist. Et hoida rindejoont Luuga jõel, viidi lahingusse rahva-kaitsediviisid. Halvasti relvastatud, peaaegu välja õpetamata, Leningradi üliõpilastest ja õppejõududest (kes polnud kunagi relva käes hoidnud) koosnevad rahvakaitseväelased hukkusid Luuga jõel. Hukkusid tulevased, tundmatuks jäänud teadlased, poeedid, kunstnikud, hukkus rahva loomeeliit – kõik selle nimel, et paariks päevaks pidurdada vaenlase edasiliikumist ja anda väejuhatusele aega reservide kohaletoomiseks.

Tundes rahutust oma plaanide realiseerimise venimise pärast (praktiliselt esimest korda sõja algusest saadik), ilmus Hitler 21. juulil isiklikult armeegrupi „Nord“ staapi ja nõudis Leebilt kiiremas korras Leningradi vallutamist.

Just selsamal päeval peatas Vorošilov oma käsuga Leningradi suunas liikuvad ešelonid ja käskis neist maha laadida 1.tankidiviisi väed (nimelt: 2.tankipolk koosseisus 4 KV, 13 T-28, 29 BT-7, 57 BT-5, 32 T-26 ja 19 soomusautot), koondumiskoht oli Vedlozero, 70-80 km Petrozavodskist läänes. Koos kahe NKVD motoriseeritud polguga pidid nad korraldama vasturünnaku ja soomlased puruks lööma.

Selle otsuse absurdus pole isegi selles, et ei saa võrrelda Leningradi ja Petrozavodski tähtsust.

Õnnetuseks ei mõistnud marssal Vorošilov, et kergetankide diviis pole võlukepike, vaid tööriist. Instrument, mis on ette nähtud vaid teatud kindla töö jaoks. Sama ülesande jaoks, mida varasemates sõdades täitis kasakate ratsalaava: ajada taga ja raiuda jooksvaid vaenlasi, hõivata staabid ja laod, põletada voorid hirmust paraliseeritud vaenlase tagalas. Teiste sõnadega – täita sedasama ülesannet, millega tegelesid just samal ajal loodesuunal Wehrmachti 4. ja 3. tankigrupi tankidiviisid.

Sulgudes märgime, et ka relvastatud polnud need sugugi paremini: idaretkes alguses 4. ja 3.tankigrupi koosseisus olnud 1544-st tankist olid 1237 tk (80 %) kerged Pz-I, Pz-II ja tšehhi Pz-38(t), millel oli ainult kuulikindel soomus ja palju nõrgem (võrreldes meie T-26 ja BT-ga) relvastus.

Aga selliste kohanimedega nagu Masozero, Kronšozero, Kukkozero, Vedlozero (*kõik –järve lõpulised kohanimed. – Tõlkija märkus*) maastikul, Karjala okasmetsade, soode ja järvede keskel oli Baranovi tankidiviis hukule määratud. Meeleheitlikult võitlevad soomlased polkovnik Paalu 1.jalaväediviisist peatasid raskete võitlustega 23-27. juulil Punaarmee pealetungi. 1.TD komandöride ettekannete põhjal laskisid motoriseeritud tšekistid esimeste laskude peale jalga, Soome jalavägi aga hävitas meie tanke metsas peituvatest varitsustest, mineeris selles piirkonnas olevad vähesed teed ja laskis käiku bensiinipudelid ja lõhkeainepaketid.

Ülemjuhataja Vorosilov ei jäänud ise muidugi oma käskude tulemusi ootama. Ta pöördus varsti tagasi Leningradi, kus ta andis ühe oma kõige kuulsamatest käskudest – käskis valmistada mitukümmend tuhat terasest odaotsa, millega esimene marssal kavatses hakata sakslasi läbi torkama, kui nad Leningradi jõuavad.

10. augustil püüdis 272.laskurdiviisiga tugevdatud Petrozavodski operatiivgrupi juhatus organiseerida veel üht pealetungi, kuid tulemus oli endine. Nõukogude väejuhatuse ei suutnudki kasutada tanke massiliselt, löögigruppina. Tankidiviis hajutati üksikute roodude ja rühmadena üle kogu tohutu suure Ida-Karjala territooriumi. Oli juhuseid, kus 50-tonniseid KV-sid kasutati ettekannete kohaletoomimiseks, mootorrattaga käskjala asemel. Paljud tankid tuli kütuse või varuosade puudumise tõttu maa sisse kaevata ning kasutada kui liikumatuid tulepunkte, osad jäeti lihtsalt maha. Kuu lõpuks jõudsid selles metsalahingus ellujäänud tankistid koos taganeva 7.armee jäänustega Petrozavodskisse.

Vaat niimoodi lõppeski esimene tervest reast 1941. aasta suvel toimunud ebaõnnestunud või ärajäänud Punaarmee vastrünnakutsest. Nüüdseks mäletavad vähesed teise Nõukogude-Soome sõja tragöödiat. Ainult Karjala soodesse jäänud tankid ja kolletanud surmateated – palju, väga palju surmateateid, kümned tuhanded – on selle mõttetu sõja tummadeks tunnistajateks.

Muidugi ei saa eitada, et saksa pealetung Baltimaades ja Wehrmachti 4.tankigrupi kiire sөөst Leningradi edelapoolsete eelpostideni paiskas kõik Nõukogude väejuhatuse plaanid segi. **Sissetung Soome tuli peatada kohe selle alguses, hoovõtul.** Teisest küljest, kui arvestada seda, **KUIDAS** algas nõukogude pealetung, millist „edu“ saavutasid 1. ja 10. mehkorpused sama ajaga, mis kulus Wehrmachtil sөөstuks piirilt Pihkvani – siis on raske uskuda, et **SELLINE** armee oleks suutnud sakslased purustada ja põgenema lüüa, veerikkaid Vislat ja Oderit forsseerida, kogu Euroopat vallutada...

Siinkohal on teil, austatud lugeja, täielik õigus pahandada. Mis jutt see selline on: „raske uskuda“? Kas meil on siin teatriproov või sõjaajaloo uuring?

Kriitika on tunnistatud õiglaseks. Meie jutustuse järgmistes osades käib jutt juba pealöögi suundadest, neist vastupealetungi katsetest, mille arendamist keegi (peale vaenlase) ei seganud.